

ارزیابی دانش، نگرش و رفتار مسوولانه دانشجویان نسبت به محیط‌زیست (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه پیام‌نور)

سهراب مرادی^{*۱}

moradi_4@pnu.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۸/۱۸

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۴/۰۵

چکیده

تحقیق حاضر با هدف ارزیابی آگاهی، نگرش و رفتار مسوولانه محیط‌زیستی دانشجویان دانشگاه پیام‌نور استان کرمانشاه اجرا شد. این تحقیق نتیجه پژوهش میدانی و مطالعه‌ای مقطعی و توصیفی است که ابزار جمع‌آوری اطلاعات آن، پرسش‌نامه‌ای شامل ۳۰ سوال می‌باشد که سوالات آن در سه بخش آگاهی، نگرش و رفتار مسوولانه محیط‌زیستی تقسیم بندی شد. جامعه آماری تحقیق شامل ۱۵۲۰۰ نفر از دانشجویان دانشگاه‌های پیام‌نور استان کرمانشاه که با استفاده از جدول مورگان تعداد ۳۷۵ پرسش‌نامه به صورت تصادفی بین آن‌ها توزیع و ۳۴۰ پرسش‌نامه به صورت کامل تکمیل و جمع‌آوری گردید. روایی پرسش‌نامه توسط اعضای هیأت علمی دانشگاه پیام‌نور و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ تایید گردید. داده‌ها از طریق نرم افزار Excel مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشان داد که اطلاعات محیط‌زیستی پاسخ‌دهندگان در مورد شناخت تشکلهای مردمی محیط‌زیست و حوزه فعالیت آن‌ها، گونه‌های منقرض شده جانوری کشور ایران، شناخت در مورد توسعه پایدار و ارتباط آن با محیط‌زیست و پارک‌های ملی در ایران ضعیف بوده است. همچنین اطلاعات پاسخ‌دهندگان در مورد باران اسیدی، لایه ازن، گازهای آلاینده هوا، فرسایش خاک، نقش‌ها و ارزش‌های درختان و جنگل‌ها در حد قابل قبول و مطلوب بوده است. نتایج بررسی نگرش محیط‌زیستی دانشجویان نشان داد که نگرش آنان، به لحاظ قدرت و توان اثرگذاری بر رفتار در حد متوسط به بالا است و نگرش مثبت آن‌ها متمایل به سمت تفکر زیست-محوری است. همچنین مهارت یا رفتار مسوولانه محیط‌زیستی دانشجویان در این پژوهش مثبت ارزیابی شد.

کلمات کلیدی: آگاهی محیط‌زیستی، نگرش محیط‌زیستی، رفتار مسوولانه، دانشگاه پیام‌نور.

مقدمه

در دهه‌های اخیر، بشر با دگرگون‌سازی زیست‌بوم‌ها، محیط‌زیست خود را با تغییرات عمده‌ای مواجه ساخته است. انفجار جمعیت، نابودی جنگل‌ها و گونه‌های نادر گیاهی و جانوری، باران‌های اسیدی، گرم شدن کره زمین، تغییرات آب و هوایی، پدیده ال نینو، تخریب لایه ازن، ورود انواع مختلف آفت‌کش‌ها به چرخه غذایی انسان‌ها، ریزش بیش از پیش فضولات کارخانه‌ها و سموم مختلف در دریاها و رودخانه‌ها، غرق شدن نفت‌کش‌های غول پیکر و وارد شدن مواد نفتی و آلاینده‌های دیگر به دریاها، سوانح و رخدادهای هسته‌ای، جنگ‌های اتمی، سوانح شیمیایی و استفاده از سلاح‌های شیمیایی در جنگ‌ها، استفاده از محیط‌زیست به عنوان ابزار جنگی و ... همه و همه پدیده‌هایی هستند که آینده کره مسکونی را در حاله‌ای از ابهام فرو برده است و به عقیده بسیاری از متخصصین محیط‌زیست، وضعیت بحرانی کنونی ناشی از ناآگاهی و یا بی‌توجهی انسان به محیط اطراف، خودخواهی انسان و پشت پا زدن به ارزش‌ها و آداب و رسوم گذشته برای حفاظت و حمایت از آن بوده است.

برای برقراری تعادل طبیعی، انسان ناگزیر به تغییر شیوه زندگی به سمت توسعه پایدار است که این تحول می‌تواند تغییرات عمده‌ای در جامعه کنونی و نیز نسل‌های آینده به وجود آورد و در این رابطه، بالا بردن کیفیت زندگی بشر در چارچوب موازین توسعه پایدار، مساله اصلی است که برای دستیابی به آن باید آموزش‌های لازم علمی و عملی در زمینه حفظ محیط‌زیست در جامعه اجرا شود. حفاظت از محیط‌زیست یک اصل انسانی، شرعی و قانونی است. در منابع شریعت و سنت به این مقوله مهم توجه بسیاری شده است (۱) و در توصیه‌های IUCN^۱ سودمندی و فوریت تعلیم مسایل مربوط به محیط‌زیست در کلیه سطوح خاطر نشان شده است (۲). امروزه حفاظت از محیط‌زیست، یکی از مهم‌ترین مباحث جامعه جهانی است؛ به‌گونه‌ای که نگهداری نادرست یا عدم رعایت استانداردهای

حفاظت از آن می‌تواند سلامت کل جهان را مورد تهدید قرار دهد (۳).

اصل پنجاهم قانون اساسی و نیز قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست بر لزوم حفظ محیط‌زیست و مشارکت و آموزش وسیع تأکید دارد. آموزش محیط‌زیست، بنیادی ترین شیوه در حفاظت محیط‌زیست بوده که هدف از آن، یافتن مناسب ترین و بهترین نظام و شیوه ارایه مطالب و نحوه فعالیت‌ها و اجرای ساختاری است که زمینه ساز ارتقاء آگاهی‌های محیط‌زیستی در سطح جامعه می‌باشد تا از این طریق هر فرد جامعه، خود را از طریق احترام گذاشتن به طبیعت، مسوول در حفاظت و حمایت از محیط‌زیست بداند (۴). حفاظت از محیط‌زیست در ابتدا باید از آموزش شروع گردد. آموزش محیط‌زیست موجب افزایش دانش محیط‌زیستی و مهارت‌های لازم برای حفظ محیط‌زیست در طول زندگی می‌گردد (۵). این آموزش موجب کسب مواردی هم‌چون آگاهی (درباره محیط‌زیست)، ارزش (شناخت محیط‌زیست از طریق دانش)، نگرش (مسئولیت در قبال محیط‌زیست) و عملکرد (مهارت‌های لازم برای حل مشکل) توسط یادگیرنده می‌شود. آشنایی اقشار مختلف جامعه با مفاهیم محیط‌زیستی و بالا بردن آگاهی‌های محیط‌زیستی در آنان، می‌تواند روحیه سازگاری و حس مسئولیت‌پذیری در حفاظت از محیط‌زیست را در آن‌ها تقویت کند.

آموزش محیط‌زیست و افزایش سطح آگاهی‌های عمومی، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، برای متوقف نمودن حرکت پرشتاب نابودی محیط‌زیست و طبیعت باید راه‌حلی جدی و موثر قلمداد شود. چنان‌چه یکایک افراد جامعه بر ضرورت محافظت از محیط‌زیست آگاهی یابند، می‌توان گام‌هایی بلند در راستای توسعه پایدار برداشت. زیرا هر نوع برنامه‌ریزی، با چشم‌داشت رفع معضلات محیط‌زیستی، بدون مداخله عناصر فردی و اجتماعی و به عبارتی مشارکت شهروندان نمی‌تواند موفقیت آمیز باشد. برای حل مشکلات محیط‌زیستی یکی از اساسی ترین امور، افزایش آگاهی و اطلاعات است که این مهم نیاز به آموزش دارد (۶) بنابراین آموزش محیط‌زیست یک

1- International Union for Conservation of Nature

به روش تصادفی و به وسیله پرسشنامه، با توجه به ویژگی‌های فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و... در مناطق گوناگون شهر اراک صورت گرفته است. یافته‌ها بیانگر لزوم آموزش‌های محیط‌زیستی در جامعه و ضعف میزان اطلاع‌رسانی است. جامعه آماری، بی‌اطلاعی و ناآگاهی مردم را مهم‌ترین عامل ایجاد و پیشرفت معضلات محیط‌زیستی می‌داند (۲). فردوسی و همکاران در پژوهشی با عنوان رابطه بین دانش محیط‌زیستی و رفتارهای محافظت از محیط که بین دانشجویان رشته‌های مختلف دانشگاه شهید بهشتی انجام شد، به این نتیجه دست یافتند که دانشجویانی که واحدهایی در زمینه محیط‌زیست گذرانده‌اند، رفتارهای محافظت از محیط بیش‌تری در مقایسه با دانشجویانی که واحدهایی در این زمینه نگذرانده‌اند، نشان می‌دهند. همچنین نتایج مطالعه آنان نشان داد که بین نگرش انسان‌مداری و رفتار محافظت از محیط، رابطه مثبت معنادار وجود دارد ولی با بی‌اعتنایی هیچ رابطه معناداری به دست نیامد که فرضیه پژوهش را تأیید نکرد لکن بین نگرش محیط‌مداری و رفتار محافظت از محیط رابطه مثبت معنادار و با بی‌اعتنایی رابطه منفی معنادار مشاهده شد که فرضیه پژوهش را تأیید کرد (۱۳).

علوی‌مقدم و دلبری در تحقیقی با عنوان ارزیابی میزان آگاهی دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه صنعتی امیرکبیر از موضوع مدیریت مواد زاید جامد در محیط‌زیست به این نتیجه دست یافتند که آگاهی دانشجویان از مقوله مواد زاید جامد به‌عنوان یکی از معضلات محیط‌زیستی عصر حاضر در سطح پایینی قرار دارد و لذا آرایه واحدهای مرتبط با علوم و مهندسی محیط‌زیست برای دانشجویان مقطع کارشناسی کلیه رشته‌ها را ضروری دانستند (۱۴).

علوی‌مقدم و همکاران در پژوهشی با عنوان ارزیابی آگاهی، نگرش و عملکرد دانشجویان دانشگاه صنعتی امیرکبیر در خصوص محیط‌زیست به این نتیجه دست یافتند که مشکلات مربوط به مسایل محیط‌زیست در اولویت آخر دانشجویان قرار دارد. هم‌چنین نتایج حاصل حاکی از آن است که میزان

فرآیند فعال در زمینه آگاهی، دانش و مهارت‌هایی است که منجر به درک، تعهد، تصمیمات آگاهانه و عملکردهای سازنده برای اطمینان از احساس مسوولیت نسبت به مسایل محیط‌زیستی در همه بخش‌های وابسته به کره زمین و محیط‌زیست می‌شود (۷).

آموزش محیط‌زیست عبارت است از شناسایی ارزش‌ها و توضیح مفاهیم به منظور ایجاد مهارت‌ها و گرایش‌های مورد نیاز برای درک و شناخت وابستگی‌های میان انسان، فرهنگ او و محیط‌زیست پیرامون او. آموزش محیط‌زیست همچنین فعالیت‌هایی اعم از تصمیم‌گیری و خودآلایی قوانین رفتاری مرتبط با کیفیت محیط‌زیست را شامل می‌شود (۸).

تحقیقی به منظور بررسی آگاهی محیط‌زیستی دانشجویان و کارورزان در یکی از دانشگاه‌های نجریه انجام شد که نتایج نشان داد اکثر کارورزان آشنایی کافی با مباحث محیط‌زیستی ندارند (۹). در آلمان، آموزش محیط‌زیست یکی از شش عنوان میان رشته‌ای است که در تمام مدارس تدریس می‌شود. در کشور یونان، از سال ۱۹۹۱، آموزش محیط‌زیست به عنوان بخشی از برنامه آموزش مدارس ابتدایی و راهنمایی پذیرفته شده است (۱۰). در کشور هند به منظور افزایش آگاهی محیط‌زیستی از فیلم، پوستر، برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی استفاده می‌شود (۱۱).

در زمینه ارزیابی آگاهی، نگرش و رفتار مسوولانه محیط‌زیست اقشار مختلف جامعه خصوصاً دانشجویان در ایران نیز تحقیقاتی انجام شده است که به صورت مختصر به آن اشاره می‌شود:

کریمی در پژوهش خود به بررسی، میزان آگاهی‌های سه گروه از طبقات اجتماعی منطقه خاک سفید تهران پرداخته و نیازمندی‌های آموزشی محیط‌زیستی دانش‌آموزان، زنان خانه‌دار و معلمان منطقه را با استفاده از الگوی نیازسنجی کافمن، کاریگان و جانسون تعیین کرده است (۱۲). هادی پور و شکوری در تحقیقی به بررسی میزان آگاهی محیط‌زیستی و روش‌های بهینه آموزش محیط‌زیست در زنان خانه‌دار و آموزگاران زن مقطع ابتدایی شهر اراک پرداخته‌اند. این تحقیق

محیط‌زیستی" طراحی و تقسیم بندی شد. این پرسش‌نامه شامل مجموعاً ۳۰ سوال (۹ سوال در زمینه دانش مربوط به جنبه‌های مختلف محیط‌زیست، ۱۱ سوال در زمینه نگرش محیط‌زیستی و ۱۰ سوال در زمینه نحوه عملکرد دانشجویان در این زمینه) بود. سوالات پرسش‌نامه بر اساس علم و تجربه نویسندگان طراحی و روایی آن توسط اساتید و کارشناسان مربوطه ارزیابی و تایید گردید.

در این پژوهش از روش پیمایشی استفاده شد که در آن اطلاعات مورد نظر از یک نمونه گردآوری و نتایج به کل جامعه آماری تعمیم داده می‌شود. جامعه آماری دانشجویان مقطع کارشناسی رشته‌های مختلف دانشگاه‌های پیام‌نور سطح استان کرمانشاه با تعداد ۱۵۲۰۰ دانشجو هستند که در نیم‌سال اول سال تحصیلی ۹۵ - ۱۳۹۴ در مقطع کارشناسی مشغول تحصیل بودند. با استفاده از جدول مورگان تعداد ۳۷۵ نفر از جامعه آماری به عنوان نمونه انتخاب و به روش نمونه‌گیری تصادفی ۳۷۵ پرسش‌نامه بین آن‌ها توزیع شد که در نهایت ۳۴۰ پرسش‌نامه به‌صورت کامل تکمیل و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. ابزار اصلی تحقیق، پرسش‌نامه‌ای از پیش‌آزمون شده بود که از اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های پیام‌نور سطح استان کرمانشاه برای تعیین روایی آن استفاده شد و اصلاحات لازم بر اساس نظرات و پیشنهادات آنان در پرسش‌نامه اعمال شد. از آزمون ضریب آلفای کرونباخ به منظور برآورد پایایی پرسش‌نامه استفاده گردید که مقدار آن برای متغیر دانش و آگاهی ۰/۸۲، برای متغیر نگرش ۰/۸۷ و برای متغیر رفتار مسوولانه ۰/۷۹ بود. با توجه به ضرایب آلفای کرونباخ محاسبه شده، پرسش‌نامه از پایایی خوبی برای انجام تحقیق برخوردار بود. داده‌های خام پرسش‌نامه‌ها وارد نرم‌افزار Excel شدند و در تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی شامل جداول فراوانی، نمودارها و ... استفاده شد.

نتایج

از آنجا که نمونه‌برداری به‌صورت تصادفی و در دانشگاه‌های پیام‌نور سطح استان کرمانشاه انجام شده است، مشخصات زیر بیان‌گر جامعه غالب آن می‌باشد. از نظر جنسیت، ۶۸ درصد از

اطلاعات دانشجویان دانشگاه صنعتی امیرکبیر در این زمینه به‌طور متوسط کم‌تر از ۵۰٪ می‌باشد که در این میان میزان پاسخ‌گویی به سوالات مربوط به موضوع محیط‌زیست در بین دانشجویان دانشکده مهندسی مکانیک از دانشجویان سایر دانشکده‌های منتخب بیش‌تر بود (۱).

یکی از راهبردهای تعیین شده جهت تحقق رویکرد ارتقای آگاهی‌های محیط‌زیستی و منابع طبیعی در سند توسعه منابع طبیعی و آبخیزداری در افق ۱۴۰۴، آموزش و فرهنگ‌سازی محیط‌زیستی در سطح آموزش عالی است. دانشجویان نیز طیف وسیعی از افراد جامعه می‌باشند که پس از سپری نمودن دوران تحصیل به جامعه اداری-سازمانی راه یافته و در جهت عملی نمودن آموخته‌های خویش برمی‌آیند در این راستا آرایه پژوهشی با رویکرد آموزشی و با هدف ارزیابی آگاهی، نگرش و رفتار مسوولانه محیط‌زیستی دانشجویان ضروری به نظر می‌رسد. فرضیه پژوهش به این صورت تعریف گردید که دانشجویان چه نوع نگرشی نسبت به محیط‌زیست دارند؟ دانش یا آگاهی محیط‌زیستی دانشجویان و همچنین مهارت یا عملکرد محیط‌زیستی آنان تا چه اندازه است؟

ارزیابی آگاهی، نگرش و رفتار مسوولانه محیط‌زیستی دانشجویان دانشگاه هدف این مطالعه است. به این منظور جامعه دانشجویان (مقطع کارشناسی) دانشگاه پیام‌نور استان کرمانشاه که طیف وسیعی از رشته‌های مختلف تحصیلی را دربرمی‌گیرد، انتخاب گردید.

مواد و روش‌ها

تحقیق انجام شده، پژوهشی میدانی و مطالعه‌ای کاربردی، مقطعی و توصیفی به منظور بررسی دانش، نگرش و رفتار مسوولانه محیط‌زیستی دانشجویان دانشگاه پیام‌نور استان کرمانشاه در سال ۱۳۹۴ می‌باشد. به منظور این که تحقیق صورت گرفته بتواند تمامی ابعاد مربوط به محیط‌زیست را دربرگیرد، پرسش‌نامه‌ای طراحی و در اختیار دانشجویان قرار گرفت. بنابراین ابزار جمع‌آوری اطلاعات، پرسش‌نامه‌ای می‌باشد که سوالات آن در سه بخش "میزان آگاهی و دانش مربوط به محیط‌زیست"، "نوع نگرش محیط‌زیستی" و "عملکرد

پاسخ‌دهندگان اظهار کرده‌اند که راجع به این مفهوم آگاهی ندارند و یا این که آگاهی کمی دارند. در مورد لایه ازن، اهمیت و عوامل مخرب آن، ۶۹٪ پاسخ‌دهندگان گزینه‌های آگاهی متوسط و آگاهی زیاد را انتخاب کرده‌اند. در پاسخ به سوالی برای سنجش شناخت پاسخ‌دهندگان در مورد گازهای آلاینده هوا و منابع تولید کننده آن، ۵۳٪ پاسخ‌دهندگان گزینه‌های آگاهی متوسط و آگاهی زیاد را جواب داده‌اند. ۸۲٪ دانشجویان از تشکل‌های مردمی محیط‌زیست (NGOs) و حوزه فعالیت آن‌ها آگاهی نداشته و یا آگاهی اندکی داشته‌اند. در مورد فرسایش خاک، عوامل تشدید کننده و راه‌های کنترل آن، ۵۰٪ پاسخ‌دهندگان گزینه‌های آگاهی متوسط و آگاهی زیاد را انتخاب کرده‌اند. در پاسخ به سوالی برای سنجش شناخت پاسخ‌دهندگان در مورد نقش‌ها و ارزش‌های درختان و جنگل‌ها، ۸۲٪ پاسخ‌دهندگان گزینه‌های آگاهی متوسط و آگاهی زیاد را جواب داده‌اند. ۵۶٪ دانشجویان در مورد نقش و عملکرد پارک‌های ملی در ایران آگاهی اندک و یا آگاهی نداشته‌اند (جدول ۲).

در بخش نگرش سعی شد تا نحوه بینش دانشجویان نسبت به مسایل محیط‌زیست و همچنین دغدغه‌های فکری دانشجویان پیرامون محیط زندگی خود و میزان اهمیت دادن دانشجویان به حفظ و حراست از منابع کره زمین مورد ارزیابی قرار گیرد. به‌همین منظور برای سنجش و اندازه‌گیری متغیر نگرش؛ مطابق جدول شماره ۳ عمل شده است. طیف سنجش با الگو گرفتن از طیف لیکرت به ترتیب اولویت به مقوله‌های؛ کاملاً موافقم، موافقم، نظری ندارم، مخالفم و کاملاً مخالفم رتبه‌بندی شده است.

پاسخ‌دهندگان، دانشجویان دختر بودند. بیش‌ترین تعداد پاسخ‌دهندگان در محدوده سنی ۲۲ - ۱۸ سال قرار داشتند. در پاسخ به سوالی در مورد این که آیا در دوران تحصیل با مباحث محیط‌زیست آشنا شده‌اید، ۶۹ درصد از پاسخ‌دهندگان گزینه در دوران تحصیل با مباحث محیط‌زیست آشنا شده‌اند، را انتخاب کرده‌اند. در مورد منابع کسب اطلاعات محیط‌زیستی ۴۷٪ دانشجویان اولویت اول را صدا و سیما (رسانه‌های دیداری و شنیداری) انتخاب کرده‌اند. در مرحله بعد کتاب، اینترنت (فضای مجازی) و مجلات و مطبوعات را برگزیده‌اند (جدول ۱).

جدول ۱- منابع کسب اطلاعات محیط‌زیستی

درصد	گزینه
۴۷	صدا و سیما (رسانه‌های دیداری و شنیداری)
۳۳	کتاب
۱۵	فضای مجازی (اینترنت)
۵	مجلات و مطبوعات

طی بررسی انجام شده مشخص گردید که از بین پاسخ‌دهندگان ۶۷ درصد تمایل دارند که در زمینه محیط‌زیست فعالیت داشته باشند. همچنین مشخص گردید که ۹۶ درصد پاسخ‌دهندگان در هیچ گروه حامی محیط‌زیست عضویت ندارند.

در بخش بررسی سنجش و اندازه‌گیری متغیر دانش و آگاهی، نتایج نشان داد که ۶۷٪ از دانشجویان، از گونه‌های منقرض شده جانوری کشور آگاهی نداشته و یا آگاهی اندکی داشته‌اند. در پاسخ به سوالی در مورد باران اسیدی و اثرات مخرب آن، ۶۰٪ پاسخ‌دهندگان، آگاهی متوسط یا زیاد داشته‌اند. در مورد میزان آشنایی با مفهوم توسعه پایدار و ارتباط آن با محیط‌زیست، ۷۱٪

جدول ۲-سنجش و اندازه‌گیری دانش و آگاهی پاسخ‌دهندگان نسبت به مسایل محیط‌زیستی*

آگاهی	آگاهی	آگاهی	آگاهی	سنجش و اندازه‌گیری متغیر دانش و آگاهی
ندارم	اندک	متوسط	زیاد	
۳۲	۳۵	۳۱	۲	گونه‌های منقرض شده جانوری کشور ایران
۱۱	۲۹	۳۷	۲۳	آگاهی در مورد باران اسیدی و اثرات مخرب آن
۴۰	۳۱	۲۴	۵	شناخت در مورد توسعه پایدار و ارتباط آن با محیط‌زیست
۱۱	۲۰	۴۵	۲۴	آشنایی با لایه ازن، اهمیت و عوامل مخرب آن
۱۲	۳۵	۳۹	۱۴	شناخت در مورد گازهای آلاینده هوا و منابع تولید کننده آن
۵۳	۲۹	۱۶	۲	شناخت از تشکل‌های مردمی محیط‌زیست (NGOها) و حوزه فعالیت آن‌ها
۱۲	۳۸	۲۹	۲۱	میزان شناخت در مورد فرسایش خاک، عوامل تشدید کننده و راه‌های کنترل آن
۳	۱۵	۳۸	۴۴	آگاهی در مورد نقش‌ها و ارزش‌های درختان و جنگل‌ها
۲۴	۳۲	۳۱	۱۳	آشنایی در مورد نقش و عملکرد پارک‌های ملی در ایران
۱۷	۳۲	۲۹	۲۲	میانگین به درصد

* ارقام ذکر شده در جدول به درصد است

جدول ۳- سنجش و اندازه‌گیری نگرش پاسخ‌دهندگان نسبت به مسایل محیط‌زیستی

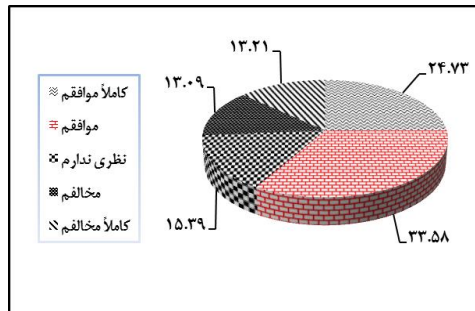
متغیر	گویه‌های سنجش و اندازه‌گیری متغیر نگرش
	ما در حال رسیدن به مرحله‌ای هستیم که کره زمین نمی‌تواند بیش‌تر از این‌ها نیازهای جمعیت را برآورده سازد. تعادل طبیعت بسیار حساس است و به راحتی به هم می‌خورد. انسان‌ها حق دارند که محیط طبیعی را طبق نیازهای خودشان دستکاری کنند. دخل و تصرف انسان در طبیعت اغلب نتایج فاجعه آمیزی را به دنبال داشته است. گیاهان و حیوانات برای این خلق شده‌اند که انسان آن‌ها را مورد بهره‌برداری قرار دهد. برای حفظ یک اقتصاد سالم، باید اقتصاد با رشد متعالی داشته باشیم که توسعه صنعتی در آن تحت کنترل باشد. انسان برای حفظ و ادامه بقا باید با طبیعت هماهنگ باشد. کره زمین شبیه یک سفینه فضایی است که منابع و فضای آن محدود است. انسان نیازی ندارد که خود را با محیط‌زیست تطبیق دهد، چون می‌تواند محیط‌زیست را مطابق نیازهایش از نو بسازد. برای توسعه صنعتی محدودیت‌هایی وجود دارد که جامعه صنعتی ما بیش از آن نمی‌تواند گسترش پیدا کند. انسان بیش از حد از محیط‌زیست سوء استفاده می‌کند.

درصد نگرشی کاملاً مخالف دارند. از نگاهی کلی‌تر می‌توان گفت که ۵۸/۳۱ درصد نگرشی مثبت و هم‌سو و ۲۶/۳ نگرشی مخالف نسبت به مسایل محیط‌زیستی دارند. با توجه به اینکه نگرش خود رفتار نیست، بلکه برای اقدام به رفتار، در فرد ایجاد

داده‌های نمودار شماره ۱ نشان می‌دهد که ۲۴/۷۳ درصد از دانشجویان، نگرشی مثبت و کاملاً موافق رفتارهای محیط‌زیستی و ۳۳/۵۸ درصد نگرشی موافق دارند. ۱۵/۳۹ درصد نظری ندارند، ۱۳/۰۹ درصد نگرشی مخالف و ۱۳/۲۱

است و نگرش مثبت آن‌ها متمایل به سمت تفکر زیست-محوری است. نگرش‌ها به لحاظ قدرت و توان اثرگذاری بر رفتار یکسان نیستند و علت آن نیز در کیفیت و ابعاد موجود در نگرش است.

آمادگی می‌کند و هرچه سطح این آمادگی بالاتر باشد احتمال وقوع آن رفتار از سوی فرد بیش‌تر خواهد بود. پس می‌توان گفت نگرش دانشجویان دانشگاه پیام‌نور استان کرمانشاه، به لحاظ قدرت و توان اثرگذاری بر رفتار در حد متوسط به بالا

نمودار ۱- نوع نگرش دانشجویان نسبت به محیط زیست

مسوولانه؛ مطابق جدول شماره ۴ عمل شده است. طیف سنجش با الگو گرفتن از طیف لیکرت به ترتیب اولویت به مقوله‌های؛ همیشه، معمولاً، بعضی مواقع، به ندرت و اصلاً رتبه‌بندی شده است.

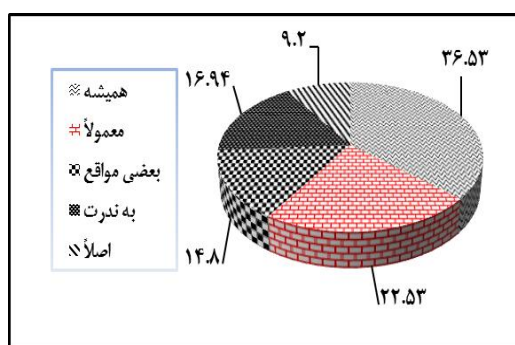
نتایج حاصل از رفتار مسوولانه دانشجویان در زمینه محیط‌زیست نشانگر توجه دانشجویان به سلامت و حفظ محیط‌زیست افراد در رفتارهای روزمره آن‌ها در زندگی خویش می‌باشد. به همین منظور برای سنجش و اندازه‌گیری متغیر رفتار

جدول ۴- سنجش و اندازه‌گیری رفتار مسوولانه پاسخ‌دهندگان نسبت به مسایل محیط‌زیستی

متغیر	گویه‌های سنجش و اندازه‌گیری متغیر رفتار مسوولانه
رفتار مسوولانه	برای حفاظت از محیط‌زیست به دیگران تذکر می‌دهم.
	خبرهای محیط‌زیستی را دنبال می‌کنم.
رفتار مسوولانه	از کاغذهای باطله استفاده مجدد می‌کنم (مثلاً برای نوشتن یادداشت و یا پاک کردن شیشه)
	در فصل سرما به جای زود روشن کردن وسایل گرمایی سعی می‌کنم لباس گرم بیش‌تری بپوشم.
	زباله‌های آشپزخانه را که قابل تبدیل شدن به کود هستند در باغچه می‌ریزم.
	در پایان تفریح و تفرج در طبیعت زباله‌های تولید شده را جمع و داخل سطل آشغال می‌ریزم و یا در صورت فقدان آن‌ها را جمع‌آوری و همراه خود حمل می‌نمایم تا در مکان مناسب تخلیه نمایم.
	در هنگام مسافرت ترجیح می‌دهم از وسایل حمل و نقل عمومی استفاده کنم.
	چراغ‌های اضافی منزل را خاموش می‌کنم.
	به قوانین حفاظت از محیط‌زیست (ممنوعیت قطع درختان، شکار، استفاده بی‌رویه از محصولات فرعی و ...) پایبندم.
	عقیده دارم که گیاهان و جانوران نیز حق حیات دارند و در زمینه آموزش حفاظت و حمایت آن‌ها فعالیت می‌نمایم.

و به اعتقاد آنان در عملکردشان نقش بسیار مهم داشته، در سطح همیشه با ۳۶/۵۳ درصد و معمولاً با ۲۲/۵۳ درصد ذکر شده‌اند. دانش مربوط به عمل دانشجویان، در سطح نسبتاً بالا ارزیابی شد. لذا هرچه این سطح به سطوح بالاتر سوق داشته باشد، در کیفیت محیط‌زیست موثرتر است.

داده‌های آماری حاصل از نمودار ۲ نشان می‌دهد که ۳۶/۵۳ درصد دانشجویان گزینه همیشه، ۲۲/۵۳ درصد معمولاً، ۱۴/۸۰ درصد بعضی مواقع، ۱۶/۹۳ درصد به ندرت و ۹/۲۰ درصد اصلاً عملکرد محیط‌زیستی یا زیست - محوری دارند. در نهایت فاکتورهایی را که بسیاری از دانشجویان مورد تأیید قرار داده‌اند

نمودار ۲ - نوع رفتار مسوولانه دانشجویان نسبت به محیط‌زیست

بحث و نتیجه‌گیری

دانشجویانی که هیچ گونه آگاهی نسبت به مسائل محیط‌زیستی ندارند و یا از ۳۲ درصد دانشجویانی که آگاهی اندکی نسبت به مسائل محیط‌زیستی دارند، غافل شد. نتایج این بخش از مطالعه با بررسی صالحی و پازکی‌نژاد (۱۷) مغایرت دارد چرا که این محققان در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که سطح دانش محیط‌زیستی دانشجویان دانشگاه‌های دولتی نسبتاً بالا است. لکن با نتایج تحقیقات آگوز و همکاران (۱۸)، آکومولاف (۱۹)، تیکسوز و همکاران (۲۰) و ندرلو و شمس (۲۱) هم‌خوانی و هم‌سویی دارد. چرا که این محققان در تحقیقات خود دریافتند که سطح دانش محیط‌زیستی دانشجویان پایین و یا در حد متوسط است. البته تفاوت آگاهی‌های دانشجویان در نقاط مختلف کره زمین، علاوه بر نقش عوامل رسانه، فضای مجازی، جراید و ... ممکن است منبعت از باورها، فرهنگ، اعتقادات و شرایط زیست بوم منطقه باشد.

طبق بررسی انجام شده، اکثر پاسخ‌دهندگان صدا و سیما (رسانه‌های دیداری و شنیداری) را منبع کسب اطلاعات محیط‌زیستی محدود خود می‌دانند. این نتایج را می‌توان با

افزایش دانش، تغییر ارزش‌ها و ارتقای توانمندی، لازمه تغییر رفتار، توسعه صلاحیت و مشارکت دانشجویان برای حفظ محیط‌زیست است تا شرایط مناسبی برای ایجاد همبستگی و هماهنگی بین دانشجویان و محیط‌زیست فراهم شود (۱۵). در این مطالعه، سعی شد تا دانش، نگرش و رفتار مسوولانه محیط‌زیستی دانشجویان دانشگاه پیام‌نور استان کرمانشاه مورد بررسی قرار گیرد.

دانش به منزله یک ضرورت برای انجام موفقیت آمیز فعالیت‌ها و ابزاری برای غلبه بر ناآگاهی یا اطلاعات غلط است (۱۳) و از جمله عوامل پیش‌بینی‌کننده دغدغه و رفتار محیط‌زیستی افراد می‌باشد (۱۶). نتایج بررسی دانش محیط‌زیستی نشان داد که دانشجویان دانشگاه پیام‌نور استان کرمانشاه دانش متوسطی نسبت به مسایل محیط‌زیستی دارند. به طوری که ۲۹ درصد افراد آگاهی متوسط و ۲۲ درصد آگاهی زیادی نسبت به مسایل محیط‌زیستی دارند، که دانش محیط‌زیستی بالا منجر به احساس مسؤلیت‌پذیری و نگرش محیط‌مداری یا حمایت از منابع زیستی مختلف محیطی می‌شود. لکن نباید از ۱۷ درصد

ارتقای آگاهی‌های انسان در زمینه هر موضوع مورد نظر می‌باشد امری است که کلیه انسان‌ها به نحوی با آن مرتبط هستند. به این ترتیب آموزش به افراد خاص، به سنین خاص، به مکان ویژه و به موضوع مشخص، محدود و منحصر نمی‌شود و می‌تواند به همه افراد و موضوعات مرتبط شود. اصل عمومی بودن حفاظت از محیط‌زیست، همگانی بودن آموزش محیط‌زیست را در ضمیر خود نهفته دارد. از این رو آگاه‌سازی عمومی و آموزش جامعه در رابطه با ارزش و اهمیت محیط‌زیست برای ادامه حیات بشر امری مهم است. آموزش مباحث محیط‌زیست و تأثیر آن بر زندگی بشر و خصوصاً نحوه حفاظت از محیط‌زیست در زندگی روزمره از خانواده تا مقطع ابتدایی و سپس دبیرستان و دانشگاه به منظور فرهنگ سازی و ایجاد پایه‌های فرهنگی نسل جوان به عنوان مدیران و راهبران آتی کشور امری ضروری است. مطالعات نشان می‌دهد که داشتن دانش و اطلاعات در پیشگیری از معضلات اجتماعی اهمیت زیادی دارد. و علی‌رغم این که آگاهی و دانش محیطی به تنهایی برای بروز رفتارهای مسوولانه محیطی در زندگی روزمره کافی نیستند، لکن بر پذیرش سیاست‌های محیطی تأثیر به‌سزایی دارند. همچنین تحقیقات والنر و همکاران نشان می‌دهد که افرادی از سیاست‌های محیطی حمایت می‌کنند که اطلاعات کافی از موضوعات محیطی داشته باشند و این در مورد افرادی که مخالف سیاست‌های محیطی هستند، صادق نیست (۲۳). آگاهی محیط‌زیستی یک پیش شرط لازم است تا فرد در زمینه مسایل خاص به دلخواه عمل نماید. لذا دانش به منزله یک ضرورت برای انجام دادن موفقیت‌آمیز فعالیت‌ها قلمداد می‌شود و در سطوح بالاتر نیز مورد نیاز است. در نتیجه هرچه سطح دانش و اطلاعات بالاتر باشد در چگونگی حل مسایل محیط‌زیستی به کار خواهد آمد و کمبود یا فقدان آن در حکم سدی اساسی برای رفتارهای مثبت محیط‌زیستی است.

نتایج بررسی نگرش محیط‌زیستی دانشجویان نشان داد که نگرش آنان، به لحاظ قدرت و توان اثرگذاری بر رفتار در حد متوسط به بالا است و نگرش مثبت آن‌ها متمایل به سمت تفکر

یافته‌های بوداک و همکاران (۲۲)، صالحی و پاک‌نژاد (۱۷) و علوی مقدم و همکاران (۱) هم‌سو دانست. بنابراین به نظر می‌رسد صدا و سیما می‌تواند به عنوان یک رسانه جمعی تأثیرگذار در این زمینه نقش بیش‌تری ایفا کند. کتاب، اینترنت (فضای مجازی)، مجلات و مطبوعات نیز بعد از صدا و سیما به عنوان منابع کسب اطلاعات محیط‌زیستی پاسخ‌دهندگان برگزیده شده‌اند، بنابراین توسعه زیرساخت‌های شبکه‌های اینترنتی، راه‌اندازی سایت‌های مناسب در زمینه ترویج مسایل محیط‌زیستی، چاپ کتاب، مجلات و مقالات محیط‌زیستی و نیز برگزاری همایش‌های مرتبط با مسائل محیط‌زیست می‌تواند در زمینه افزایش آگاهی محیط‌زیستی سهم به‌سزایی داشته باشند.

اکثر پاسخ‌دهندگان (۶۷ درصد) تمایل دارند که در زمینه محیط‌زیست فعالیت داشته باشند که از این علاقه و تمایل می‌توان برای آموزش مباحث محیط‌زیست به دانشجویان و درگیر کردن آن‌ها در مسایل محیط‌زیستی بهره جست. از طرف دیگر اکثریت پاسخ‌دهندگان (۹۶ درصد) عضو هیچ گروه حامی محیط‌زیست نیستند. با لحاظ نمودن تمایل بالای پاسخ‌دهندگان در زمینه فعالیت محیط‌زیست و عدم عضویت اکثریت پاسخ‌دهندگان در هیچ گروه حامی محیط‌زیست، می‌توان نتیجه گرفت که اطلاع‌رسانی در خصوص تشکیل انجمن‌های مردمی حامی محیط‌زیست در سطح دانشگاه‌های پیام‌نور استان کرمانشاه بسیار ضعیف می‌باشد.

طبق بررسی انجام شده اطلاعات محیط‌زیستی پاسخ‌دهندگان در مورد شناخت از تشکلهای مردمی محیط‌زیست (NGOها) و حوزه فعالیت آن‌ها، گونه‌های منقرض شده جانوری کشور ایران، شناخت در مورد توسعه پایدار و ارتباط آن با محیط‌زیست و پارک‌های ملی در ایران نیز ضعیف بوده است که بیانگر ضعف اطلاع‌رسانی است. اطلاعات پاسخ‌دهندگان در مورد باران اسیدی، لایه ازن، گازهای آلاینده هوا، فرسایش خاک و نقش‌ها و ارزش‌های درختان و جنگل‌ها در حد قابل قبولی بوده است (جدول ۲). آموزش که به طور عام مترادف با

- زیست- محوری است. نتایج حاصله با مطالعات احمدوند و نوری پور (۲۴) و مودریس اوغلو و التانلار (۲۵) هم‌خوانی دارد. چرا که این محققان در نتایج خودشان دریافتند که دانشجویان نگرش مثبت و متوسطی به محیط‌زیست دارند. این در حالی است که نتایج بررسی صالحی و همکاران (۲۶) نشان از نگرش و رفتار محیط‌زیستی نسبتاً پایین دانشجویان دارد. نگرش‌ها به لحاظ قدرت و توان اثرگذاری بر رفتار یکسان نیستند و علت آن نیز در کیفیت و ابعاد موجود در نگرش است.
- یکی دیگر از نکات مورد نظر در این پژوهش ارزیابی مثبت مهارت یا عملکرد محیط‌زیستی دانشجویان دانشگاه پیام‌نور استان کرمانشاه است. فاکتورهایی را که بسیاری از دانشجویان مورد تأیید قرار داده‌اند و به اعتقاد آنان در عملکرد محیط‌زیستی آن‌ها نقشی بسیار اساسی داشته‌اند، در سطح همیشه با ۳۶/۵۳ درصد و معمولاً با ۲۲/۵۳ درصد ذکر شده‌اند. دانش مربوط به عمل دانشجویان، در سطح نسبتاً بالا ارزیابی شد. لذا هرچه این سطح به سطوح بالاتر سوق داشته باشد، در کیفیت محیط‌زیست موثرتر است. نتایج حاصل از مطالعات علوی مقدم و همکاران (۱) نیز نشان داد که دانشجویان دانشگاه صنعتی امیرکبیر عملکرد مثبتی در زمینه محیط‌زیست دارند.
- منابع**
- ۱- علوی مقدم، محمدرضا و همکاران، "ارزیابی آگاهی، نگرش و عملکرد دانشجویان دانشگاه صنعتی امیرکبیر در خصوص محیط‌زیست"، علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، زمستان ۱۳۹۱، دوره چهاردهم، شماره چهار، صفحات ۱۵۴ - ۱۴۷.
  - ۲- هادی پور، مهرداد و شکوری، ریحانه، "بررسی میزان آگاهی محیط‌زیستی و روش‌های بهینه آموزش محیط‌زیست در زنان خانه‌دار و آموزگاران زن مقطع ابتدایی شهر اراک"، فصلنامه علمی محیط‌زیست، ۱۳۸۳، شماره ۴۱، صفحات ۳۳ - ۲۷.
  - ۳- محمدزاده رهنی، محمدرضا، "بررسی مبانی فقهی حفاظت از محیط‌زیست"، فصلنامه تخصصی فقه و تاریخ تمدن، پاییز ۱۳۸۹، سال ششم، شماره بیست و پنجم، صفحات ۱۹۵ - ۱۷۷.
  - ۴- محرم‌نژاد، ناصر و حیدری، عمران، "تدوین الگوی مدیریتی توسعه پایدار آموزش محیط‌زیست برای نسل جوان کشور"، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، بهار ۱۳۸۵، شماره ۲۸، صفحات ۷۷ - ۶۸.
  - ۵- عزیزی، وحید و همکاران، "تحلیل نگرش دانش آموزان پسر دوره متوسطه شهر همدان نسبت به حفاظت از محیط‌زیست"، فصلنامه آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار، تابستان ۱۳۹۲، سال اول، شماره چهارم، صفحات ۲۸ - ۲۰.
  - ۶- میردامادی، مهدی و همکاران، "بررسی میزان آگاهی دانش آموزان دوره متوسطه شهر تهران از حفاظت محیط‌زیست"، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، بهار ۱۳۸۹، دوره دوازدهم، شماره یک، صفحات ۲۱۶ - ۲۰۱.
  - ۷- جوکار، گلناز و میردامادی، سیدمهدی، "دیدگاه دانش آموزان دختر دبیرستان‌های شهر شیراز نسبت به حفاظت از محیط‌زیست"، نشریه پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، بهار ۱۳۸۹، دوره ۳، شماره ۱، صفحات ۱۳ - ۱.
  - 8- Palmer, J.A. (1998). Environmental Education in the 21st century Theory, practice, progress and promise. London and New York, Routledge.
  - 9- Jekayinfa, A. & Yusouf, A. (2004). An investigation into student teachers views on the introduction of environmental education in to the Nijerian social studies curriculum, Instituted Journal of Studies in Education 2(1.)
  - 10- Stokes, E.; Edge, A. & West, A. (2001). Environmental education in

- sociology, London: publisher Greenwood.
- ۱۷- صالحی، صادق و پازکی نژاد، زهرا، " محیط زیست در آموزش عالی: ارزیابی دانش محیط زیستی دانشجویان دانشگاه های دولتی مازندران"، دو فصلنامه مطالعات برنامه ریزی آموزشی، پاییز و زمستان ۱۳۹۲، سال دوم، شماره چهارم، صفحات ۲۱۹ - ۱۹۹.
- 18- Oguz, D., Cakci, I., Kavas, S. (2010). Environmental Awareness of University Students in Ankara .Turkey. African Journal of Agricultural Research, Vol.5, No. 19, Pp: 2629-2636.
- 19- Akomolafe, O. (2011). Impact of Personal Factors on Environmental Education in Tertiary Institutions in Ekiti State ,Nigeria. International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education, Vol.1, No. 1, Pp: 559-564.
- 20- Teksoz, G., Sahin, E., Ertpinar, H. (2010). A New Vision for Chemistry Education Students: Environmental Education. International Journal of Environmental & Science Education, Vol.5, No. 2, Pp: 131-149.
- ۲۱- ندرلو، سمیه و شمس، علی، " بررسی دانش و نگرش دانشجویان دانشگاه زنجان در خصوص مسائل محیط زیستی"، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست، انتشار آنلاین فروردین ۱۳۹۴، مقالات آماده انتشار، پذیرفته شده.
- 22- Budak, D.B., Budak, F., Zaimoglu, Z., Kekec, S., Sucu, M.Y. (2005). Behavior and Attitude of Student toward Environmental Issues at Faculty of Agricultural, Turkey, the educational systems of the European Union. Center for educational research London school of economics and political science. Commissioned by the environment directorate general of the European Commission.
- 11- Ariasingam, David Lakshmanan. (1999). empowering civil society to monitor the environment: education for students, awareness for the public and functional literacy for targeted groups. World Bank Institute Working Paper 19686.
- ۱۲- کریمی، داریوش، "بررسی نیازهای آموزش زیست محیطی دانش آموزان، معلمان و زنان خانه دار در منطقه خاک سفید تهران"، فصلنامه علمی محیط زیست، ۱۳۸۱، شماره ۴۰، صفحات ۱۷ - ۶.
- ۱۳- فردوسی، سیما و همکاران، "رابطه بین دانش زیست محیطی و رفتارهای محافظت از محیط"، پژوهشنامه علوم انسانی، بهار ۱۳۸۶، شماره ۵۳، صفحات ۲۶۶ - ۲۵۳.
- ۱۴- علوی مقدم، محمدرضا و دلبری، اعظم السادات، "ارزیابی میزان آگاهی دانشجویان مقطع کارشناسی از موضوع مدیریت مواد زاید جامد در محیط زیست"، نشریه علمی پژوهشی فناوری آموزش، تابستان ۱۳۸۸، سال سوم، جلد ۳، شماره ۴، صفحات ۳۱۴ - ۳۰۹.
- 15- Carvalho Maffia, A.M., Silvia, E., Goncalves, L.A. (2011). Environment and Environmental Awareness: How University Students Conceive and Act, Maringa, Vol.33, No. 2, Pp: 209-214.
- 16- Dunlap, R.E. & Michelson, W. (2001). Handbook of Environmental

- 25- Muderrisoglu, H. & Altanlar, A. (2011). Attitudes and Behavior of Undergraduate Students towards Environmental Issues, International Journal Environment and Science Technology, Vol.8, No. 1, Pp: 159-168.
- ۲۶- صالحی، صادق و همکاران، " بررسی نگرش و رفتار مسوولانه دانشجویان نسبت به محیط زیست (مطالعه موردی: دانشجویان استان مازندران)", فصلنامه پژوهش‌های محیط زیست، بهار و تابستان ۱۳۹۴، سال ۶، شماره ۱۱، صفحات ۲۷۶ - ۲۶۵.
- Journal of Applied Sciences, Vol.12, No. 3, Pp: 1224-1227.
- 23- Wallner, S. Hunzikey, M. & Kienast, F. (2003). Do natural Science experiments influence Public attitudes towards environmental problems? Global environmental Change, Vol.13, Pp: 185-194.
- ۲۴- احمدوند، مصطفی و نوری پور، مهدی، "نگرش‌های محیط‌زیستی دانشجویان کشاورزی دانشگاه یاسوج: تحلیلی جنسیتی". نشریه علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، ۱۳۸۹، دوره ۶، شماره ۲، صفحات ۱۴ - ۱.